

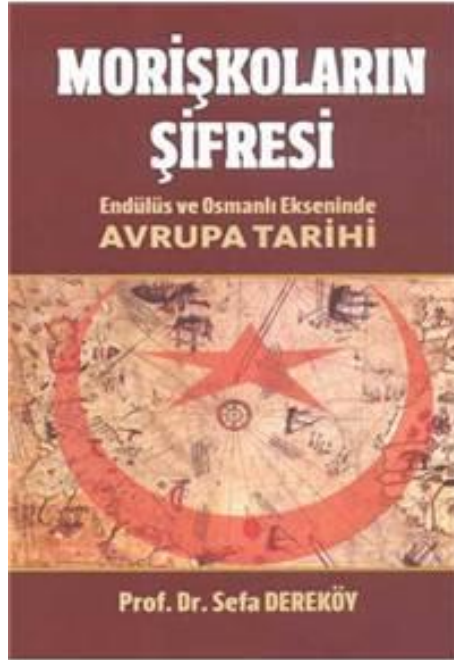
KİTAP TANITIMI

Sefa Dereköy, *Morişkoların Şifresi: Endülüs ve Osmanlı Ekseninde Avrupa Tarihi*, Çanakkale, 2014, 276 s.

OSMAN CURUK*

Yazar giriş kısmından sonra kitapta herhangi bir bölümlendirme yapmamış ve bunun nedenine dair bir açıklamada da bulunmamıştır. Bu nedenle kitap alışık olduğumuzun dışında sunuş, giriş ve başlıklardan meydana gelmektedir.

Giriş kısmında kitabın amacından ve muhtevasından bahseden yazar, kitabın amacının herhangi bir dini anlayışın üstünlüğünü tartışmak olmadığını vurgular. Bununla beraber Avrupa ve Amerika'da son zamanlarda yayınlanmış olan bilim ve siyasi tarih kitaplarının öncekilerin aksine İslâm geleneğinin Avrupa ve Rönesans'a olan katkılarını objektif olarak vurgulamakta olduğunu belirtir ve hazırladığı kitapta bu literatürü düzenli bir şekilde Türkçeye kazandırmayı hedeflediğini ifade eder. Kitapta vurgulamak istediği tezin ise dağılan Endülüs medeniyetinin yetiştirdiği dehaların bir anda kaybolduğunu ve Avrupa'da meydana

* YL Öğr. |Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Programı; İLAMER İslam Tarihi Araştırma Grubu Mezunlu

gelen bilimsel gelişmelerin de aniden ortaya çıkmadığını ortaya koymak olarak açıklar.

Klasik tarih anlayışına göre anlatılan, çoktan tarih olmuş eski Yunan ve Roma'nın Rönesans ve aydınlanmaya referans olarak gösterilmesinin büyük bir tarihi ayıp ve çağdaş bilim anlayışına tamamen zıt, sığ bir düşünce olduğunu söyleyen yazar, kendi dilini zor konuşan ve kendi dilinde fazla kitaba sahip olmayan, birbirleriyle savaşan insanların aniden ortak bir karar verip, Eski Roma ve Yunan'dan çeviriler yapıp önce felsefelerini değiştirip sonrada hümanist olup aydınlanma ve Rönesans'ı başlatmalarının imkansızlığını belirtir. Bu dönemde Endülüs ve Osmanlı'nın bir kenara bırakılamayacağını vurgulayan yazar, altyapısız, önceden temeli olmaksızın herhangi bir üst bilgiye ulaşmanın imkânsız olduğunu da ifade eder.

Daha sonra yazar bugünkü Avrupa'nın nasıl şekillendiğinden bahsetmekte ve Avrupa'nın Bizans imparatorluğunun yıkılmasından sonra yaklaşık bin yıl boyunca devam eden Ortaçağ boyunca şekillendiğini nakletmektedir. Bu dönemde Papa ve kilisenin dini ve siyasi rolü toplum üzerinde çok büyüktü. Büyükelçiler, devlet kademelerinde görev yapanlar kiliseye bağlı din adamlarıydı. Kilisenin yanılmazlık ilkesiyle halk nezdine kutsallığı ve otoritesi artmıştı. Artık kilise kurumu bütün hiyerarşisiyle hem imparator, kral ve prenslerin egemenlik yetkilerini, hem de ülkenin vergi gelirlerini paylaşan ortakçı görünüme bürünmüştü. Ayrıca kilise, gelirlerini artırmak için halkın günahlarının manevi kefaretlarının karşılığı olan Endüljans belgelerini para karşılığı dağıtmaya başlamıştır. Böylece kilise, sofistike ve kompleks bir doktrin geliştirmişti. Bu doktrinin merkezinde günah, affetme, kurtulma ve lanetleme vardı. Bu bilgileri verdikten sonra yazar batı Avrupa'da ana ilginin ölüm sonrası hayat olduğunu belirtir ve şeytan ve doğaüstü yaratıkların varlığına inanıldığının bilgisini aktarır.

Bu inanış sebebiyle Müslümanlar, Yahudiler, cüzzamlılar, kâfirler ve heretikler bizzat şeytan olarak algılanıyordu. Yazar özellikle bu cadı avının İtalya, Fransa ve Almanya üçgeninde bulunan bölgede gerçekleştiğini belirtir ve bu bölgede yaşayanların Endülüs İslam geleneklerine sahip çıkan, saf inanç anlayışı olan Avrupa'daki reform hareketlerine destek veren, engizisyon ve haçlı seferleri baskısı altındaki halka yapılı-

dığını vurgular. Özellikle Fransa'nın Toulouse kenti Heretik hareketlere düzenlenen haçlı seferlerinin merkezi olmuştur.

Avrupa'da Rönesans ve bilim devriminin kökeninde Endülüs etkisi olduğunu belirten yazar bu temelin Toledo'da atıldığını belirtir. Toledo'da Müslüman, Hristiyan Yahudi ilim adamlarınca yapılan çevirilerin Avrupa'da gerçekleşen Rönesans'a kaynaklık ettiğini belirtir. Yazar bilim tarihini objektif bir şekilde incelemek istiyorsak Endülüs medeniyetinin ve bu medeniyette yetişen bilim adamlarının iyi incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Daha sonra Endülüslü bilim adamlarının yaptığı çalışmalara ve bu çalışmaların Avrupa üzerindeki etkisine örnekler yer vermiştir.

Yazar felsefe ve bilimde durgunluk yaşayan Avrupa'da kiliseden bağımsız bilimsel düşünceyi ve Hümanizmi öğreten, ayrıca Rönesans'ı başlatan din adamlarının dışında kültür adamlarını yetiştiren medeniyetin Endülüs olduğunu vurgular. Yazar bu birikim Avrupa'ya Toledo'da kurulan tercüme okulu ve İtalya'nın Endülüslü bilim adamlarına kapılarını açmasıyla geçtiğini belirtir. Daha sonra yazar İtalya, Sicilya tarihinden bahsettikten sonra Rönesans döneminde Osmanlı ve İtalya ilişkilerinden bahsediyor. Bu bölümde yazar Leonardo da Vinci'nin Morişko asıllı olduğunu ve bütün çalışmalarının Endülüs birikiminin bir yansıması olduğunu ve yine Filippo Giardano Bruno ve Tommasso Campanella'nın birer Endülüs kökenli olduğunu belirtir.

Morişkoların sürgünü ve Engizisyon başlığı altında yazar Endülüs'te kalan Müslümanların yaşadığı zorluklar ve maruz kaldığı baskılardan bahsetmektedir. Endülüs'ün İspanyollar tarafından geri alınmasından sonra burada kalan Müslümanlar Afrika, İtalya, Fransa ve Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmışlardır. Ülkede kalanlar ise tarım, hayvancılık, deri işlemeciliği, seyyar satıcılık, zanaatkar ve silah imalatçısı olarak çeşitli işlerde çalışmakta olduğu bilgisini veren yazar ülkeden çıkmak zorunda kalanların ise Avrupa ülkelerine Fransa, İngiltere, Almanya, Hollanda ve Belülüs'e göç etmek zorunda kaldığını ve Avrupa'ya yayılan bu yeni Hristiyanların gelişen din ve reform hareketlerine, Kalvinist, Huguenot hareketlere yapmış oldukları katkılardan bahsetmektedir. Bu bilgilerden sonra Endülüs Müslümanlarının Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine yer veriyor. Endülüs Müslümanların-

dan gelen elçiler ve Osmanlı devletinin Morişkolara yapmış olduğu yardımlardan bahsediyor. Ayrıca bu bölümde Endülüs Müslümanlarına uygulanan baskı ve zorlamalara örnekler verilmektedir. Bu baskı ve zorlamalara rağmen Endülüs'te yaşayan ve dini inançlarını gizleyen birçok Morişko vardı ve bunlar dini vecibelerini gizli bir şekilde yerine getiriyorlardı.

Yazar ilerleyen sayfalarda Endülüs'ün düşüşünden sonra Avrupa'da meydana gelen Reform hareketlerinden, Kalvinizmden ve Huguenot kimliğinden kısaca bahsetmektedir. Yazar reform hareketlerini incelerken gerçekleşen bu hareketin birkaç isme bağlamanın akla ve vicdana uymayacağını vurgular Reform ve Rönesans incelenirken Endülüs ve İslam kültürünün eksikliğinin fazlaca göze çarptığını belirtir. Yazar Avrupa'da reformist olarak bahsedilen isimlerin Endülüs ve İslam anlayışının üzerinden yükseldiğini ve Endülüs medeniyetinin iyi anlaşılmasından Reform ve bilim tarihinin incelenemeyeceğini belirtir.

Daha sonra Endülüs'ten Avrupa'ya göç etmek zorunda kalan Morişkoların Avrupa'da yapmış olduğu işlerden bahseden yazar, Engizisyon kayıtlarında Morişkoların evlerinin dışında Hıristiyanlarla temas ederken Hıristiyan isimlerini, evlerinde ise Müslüman isimlerini kullandıklarını belirtir.

Kitap, özetle Endülüs medeniyetinin ve kültürünün Avrupa'ya olan etkisini konu edinmiştir. Kitapta bilim tarihini ve Rönesans'ı doğru bir şekilde anlamak için Endülüs medeniyetinin iyi analiz edilmesi zorunluluğu anlatılmıştır. Genel olarak yazar kitapta Roma İmparatorluğunun yıkılmasından M.S 5. yüzyıldan Rönesans'ın başladığı söylenen 13. ve 14.yy kadar bilim alanında bir boşluğun daima göze çarptığını vurguluyor. Bununla beraber 8.yüzyıldan itibaren 15. yüzyıla kadar İberya yarımadasında meydana gelen bilimsel ve kültürel çalışmalarında bilinçli bir şekilde yok edildiğini belirtiyor. Bu dönemde İncil'den başka Latince kitaba sahip olmayan Avrupa'nın Endülüs Emevilerinin hâkimiyeti süresince Latinceye çevrilen eserlerle tanıştığından ve İspanyol Engizisyonundan kaçan Morişkoların Avrupa ülkelerine göç etmelerinden sonra Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin başladığını belirtiyor. Yazar klasik tarih anlatımlarında "Rönesans ve Bilim devrimi" adıyla anılan dönemde gerçekleşen gelişmelerin gerçekte "Reendülüsans" ala-

rak açıklanabileceğini söylemektedir. İşte bu yüzden Endülüs'ten göçe zorlanan Morişkoların iyi anlaşılıp analiz edilmesi demek Avrupa'da meydana gelen Rönesans ve Aydınlanmanın daha iyi anlaşılacağı savunuluyor. Yazarın bu konuyu kitapta başarılı bir şekilde işlediğini görüyoruz.